

УДК 339:922

В. В. Федоров, здобувач,
Академія муніципального управління

**ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ
ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ**

Визначено сутнісну основу поняття “податковий потенціал”. Досліджено методи оцінювання формування податкового потенціалу регіону. Розглянуто інформатизацію податкових органів й автоматизацію податкових процедур як переважний напрям державної підтримки розвитку податкового потенціалу регіону. Запропоновано пріоритетні напрями державної підтримки розвитку податкового потенціалу регіону.

Ключові слова: податковий потенціал; регіон; державна політика; оподаткування; податкове регулювання; податок.

Essence basis of concept “tax potential” is certain. The methods of estimation of forming of tax potential of region are investigational. Informatization of tax organs and automation of tax procedures as priority direction of state support of development of tax potential of region are considered. Priority directions of state support of development of tax potential of region are offered.

Key words: tax potential; region; public policy; taxation; tax adjusting; tax.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку світової економіки спрямовані на поглиблення співпраці в усіх галузях. Важливе місце у зазначених процесах належить гармонізації податкової системи. Стратегічні євроінтеграційні прагнення України неможливі без чіткої стратегії приєднання до умов функціонування економічного та валютного союзу, обґрунтування механізму співробітництва у сфері оподаткування. Найвагоміший фінансовий регулятор економічних процесів – податки на доходи суб’єктів господарювання. Це не тільки джерело доходів бюджету, але й важливий інструмент регулювання доходів юридичних і фізичних осіб, еластичний важіль впливу на їхню поведінку.

З прийняттям Податкового кодексу в Україні започатковано реформування податкової системи та першого кроку до формування цілісної законодавчої бази з питань оподаткування, що регламентує економіко-правові відносини, які виникають у сфері оподаткування, та визначає загальні засади встановлення податків і зборів, елементи оподаткування прав й обов’язків платників податків і контрольних органів, процедури адміністрування та сплати податків. Зміни податкового регулювання мають спрямовуватися на досягнення стратегічних цілей економічного і соціального розвитку, підвищення рівня конкурентоспроможності економіки та прискорення інноваційно-інвестиційних процесів у країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам формування державної податкової політики у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі приділено багато уваги. Серед провідних зарубіжних вчених значний внесок у розробку проблематики податкового регулювання зробили Дж. М. Кейнс, А. Маршалл, В. Петті, А. Пігу, Д. Рікардо, А. Сміт та ін. Узагальненню світового досвіду формування державної бюджетно-податкової політики та його впровадження в умовах України присвячено праці Я. В. Литвиненка, І. Д. Якушика та ін.

Питання щодо посилення стимулювальної функції податків, їх використання як основного інструмента механізму державного управління соціально-економічними процесами в суспільстві, а також удосконалення податкового законодавства України знайшли відображення у працях М. Я. Азарова, П. К. Бечка, І. М. Бурденко, С. Г. Дриги, Т. Ф. Куценко, В. М. Поповича, І. І. Чуницької та ін.

© В. В. Федоров, 2014

Проблеми формування та реалізації державної податкової політики, механізмів державного управління сферою оподаткування дослідили такі відомі фахівці у галузі державного управління, як В. Д. Бакуменко, О. А. Дегтяр, О. В. Долгальова, О. А. Долгий та ін.

Водночас за наявності великої кількості напрацювань, узагальнень і пропозицій, що висловлені в науковій літературі з питань податкової політики, потребує свого виконання актуальне науково-практичне завдання щодо вдосконалення державної підтримки розвитку податкового потенціалу регіону.

Мета статті – розглянути наукові засади формування податкового потенціалу регіону та визначити пріоритетні напрями державної підтримки розвитку цього потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Специфіка регіонів України полягає у значній асиметрії наявного промислового, природно-ресурсного потенціалу, галузевої структури промисловості, екологічних проблем і демографічного складу населення. Це спричиняє значні диспропорції у рівнях соціально-економічного розвитку та бази оподаткування, важливий механізм збалансування яких – податкове регулювання. Використання цього механізму сприяє створенню умов для стимулювання підприємницької, інноваційно-інвестиційної активності, зниження диспропорцій у рівні доходів населення, модернізації системи соціального захисту, підвищення рівня добробуту громадян.

Нині розвиток податкового потенціалу на регіональному рівні потребує особливо ретельних підходів державної підтримки, підвищення ефективності застосовуваних інструментів податкового регулювання, які загалом визначаються як сукупність заходів непрямого впливу на економіку, економічні та соціальні процеси шляхом застосування таких інструментів, як зміни: надання податкових пільг; різновиду податків; податкових ставок; зниження або підвищення загального рівня оподаткування; відрахувань у бюджет.

За своєю природою податкова система виникла внаслідок податкових відносин, тому й визначається багатьма специфічними факторами. Її існування зумовлене певним етапом, якого досягло суспільство у сфері оподаткування. Сучасна проблема податкової системи полягає в тому, що Україна не має достатньо науково-практичного досвіду у сфері податкових відносин.

Інтеграція України у світовий економічний простір на засадах партнерства потребує реформування вітчизняної економічної системи, для якої важлива ефективність функціонування податкової системи. Вітчизняна фінансова система – нестабільна через світову економічну кризу, галузеву диспропорцію виробництва, що підтверджує потребу в податковому регулюванні. Ці чинники зумовлюють необхідність формування науково обґрунтованого раціонального податкового потенціалу з використанням набутого досвіду, а також найефективнішої моделі оподаткування у власній практиці.

Д. О. Білінський визначає податковий потенціал як кількісне вираження тривалих оптимальних відносин між суб'єктами господарської діяльності та державою щодо вилучення у формі податків і використання з метою постійного відтворення частини вартості. Як критерій оптимальності слід використати такі показники динаміки розвитку продуктивних сил суспільства: темпи економічного зростання, підвищення ефективності громадського виробництва [1, 10].

Для визначення податкового потенціалу необхідно враховувати збалансованість інтересів усіх учасників податкових відносин, забезпечувати об'єктивність і "прозорість" розподілу коштів між бюджетами усіх рівнів для стимулювання або стримування розвитку окремих регіонів. Тож податковий потенціал можна охарактеризувати з позиції аналізу відносин між суб'єктами щодо вилучення і використання з метою відтворення тієї частини вартості, яка може стати податком, з урахуванням спроможності суспільства сплачувати цю вартість.

Напрями оцінювання податкового потенціалу регіонів для з'ясування потреб суб'єктів державної влади у фінансовій допомозі з державного бюджету більшою мірою досліджено різними авторами і підкріплено різноманітними методами його оцінки [1; 2].

Існує низка методів оцінювання формування податкового потенціалу регіону. Серед них виокремлюємо оцінювання, що ґрунтується на: фактично зібраних у регіоні податкових доходах; створенні репрезентативної податкової системи; сукупних оподатковуваних ресурсах; валовому регіональному продукті.

Використання прогнозних показників можливе за наявності системи планування і взаємозв'язку вхідної та вихідної інформації. Методи, що ґрунтуються на показниках економічної активності регіону, – непрямі, оскільки вони припускають визначення величини податкового потенціалу як похідної від певного показника. Наприклад, метод оцінювання податкового потенціалу, що ґрунтується на оцінці валового регіонального продукту, з розвитком інформаційного забезпечення може застосовуватися під час оцінювання рівня впливу податкового складника на розвиток податкового потенціалу регіону.

Методи оцінювання податкового потенціалу регіону залежать від показників формування податкових доходів, вони – прямі, адже уможливають включення в розрахунок податкового потенціалу показників, що характеризують його реалізацію. Ці методи можуть широко вживатися під час оперативної роботи податкових органів. Крім того, зауважимо, методи оцінювання податкового потенціалу, що ґрунтуються на фактичних показниках податкових надходжень, можна застосувати, якщо податковий потенціал регіону оцінювати з тією періодичністю, з якою формується звітність податкових органів.

Державна підтримка розвитку податкового потенціалу регіону передбачає вжиття комплексних заходів у сфері податкового обліку з наданням засобів організаційно-економічного впливу для відтворення стратегічного потенціалу, визначенням цільового орієнтиру розвитку виробничо-економічної системи, методів податкової оптимізації та критеріїв оцінювання ефективності функціонування інструменту податкового менеджменту у відтворювальному процесі.

За названими методами класифікуємо податкову оптимізацію: оптимізація через облікову та податкову політику організації; заміна чи розподіл правовідносин; безпосередній вплив на об'єкт оподаткування шляхом його зміни або скорочення його кількісних характеристик; використання передбачених законом пільг і преференцій тощо.

Так, у рейтингу “Doing Business 2013” за субіндексом “Сплата податків” Україна не лише покращила власну позицію на 18 пунктів, але й потрапила до десятки найбільших реформаторів цієї галузі протягом останніх 7 років – 6-те місце. За даний період Україна наблизилась до оптимального значення на 31 в.п. (з 16 % до 47 % від оптимального значення). Завдяки проведенню податкової реформи поступово скорочується не лише рівень податкового навантаження, але й кількість і тривалість платежів зі сплати податків. Зокрема кількість податкових платежів на рік було скорочено до 28 (135 платежів у попередньому періоді).

До того ж завдяки впровадженню в дію п. 49.4 Податкового кодексу України, відповідно до якого платники податків великих і середніх підприємств подають податкові декларації до органу державної податкової служби лише в електронній формі, тривалість процесу сплати податків в Україні скоротили на 166 год. – до 491 год. на рік [2, 63].

Тож перспективний напрям державної підтримки розвитку податкового потенціалу регіону – інформатизація податкових органів й автоматизація податкових процедур, які, у свою чергу, потребують висококваліфікованого персоналу з навичками роботи в новому фіскально-інформаційному середовищі. Держава, як суб'єкт правовідносин, має наголосити на необхідності демократизації податкового процесу, зміщенні акцентів із традиційного набору “фіскальних послуг” на їхні новітні різновиди і форми, що є наслідком застосування інформаційних технологій. Основні передумови цього:

– громіздкість, багатоканальність фіскальної інформації та складність фіскальних процесів і процедур потребують суттєвої мобільності, гнучкості організації роботи податкових служб. Застосування інформаційних технологій – інструмент скорочення трансакційних витрат, пов'язаних із фіскально-економічним обслуговуванням платників податків,

призводить до скорочення бюрократичного апарату, позитивно впливає на підвищення якості й ефективності діяльності податкових органів;

– значне зростання кількості користувачів мережею Інтернет, що сприяє заміні в допустимому форматі паперового документообігу на електронний;

– посилення впливу світової фінансової глобалізації з тенденційно притаманною їй технологічною інформатизацією. В умовах глобальної комп'ютеризації ринкового економічного середовища податкові органи поступово обмежують сферу та коло контрольних повноважень, набуваючи статусу дорадчих консультаційних органів.

Крім того, необхідно встановити такий порядок стягнення ПДВ під час фактичного здійснення прямих іноземних інвестицій, за якого право на відшкодування ПДВ виникає з моменту реєстрації суб'єкта як платника податку на регіональному рівні. Водночас потрібно встановити відповідальність за несвоєчасне відшкодування податку на додану вартість із боку держави у вигляді штрафних санкцій (пені).

Таким чином, слід відійти від вибіркового принципу відшкодування податку на додану вартість експортерам, чітко дотримуватися норми закону, впроваджувати електронну звітність. Електронна форма прискорить процедуру адміністрування ПДВ, а також зменшить паперовий документообіг, мінімізує втручання податкових органів у діяльність суб'єктів господарювання. Кризовий фінансовий стан національних підприємств обумовив розробку нового механізму оподаткування, котрий враховував би специфіку підприємницького сектору.

Спрощена система оподаткування забезпечила зниження податкового тиску в регіонах, полегшення механізму обчислення податку, оптимізацію строків його сплати, посприявши при цьому розвитку та розширенню малого підприємництва. Проте разом із позитивними здобутками її застосування виникло багато проблем через ігнорування основного критерію, якого дотримуються в усіх розвинених країнах: ув'язки суми податкового зобов'язання підприємця з фінансовими результатами його діяльності та певні недоліки у методологічних підходах до формування нової системи оподаткування вітчизняних товаровиробників, що виявляються:

– по-перше, сплата податків не залежить від фінансового стану господарств і має здійснюватися навіть у разі отримання збитків;

– по-друге, перестає діяти ефект “податкового коректора”, що стримує залучення позичкового капіталу у виробництво, тобто економія на податках дедалі більше поглинається процентними платежами. Тому слід узгодити механізм здешевлення кредитів, які надаються вітчизняним товаровиробникам з ефектом “податкового коректора” [3, 114].

Під час визначення державної підтримки розвитку податкового потенціалу регіону необхідно враховувати завдання, поставлені перед податковою системою, а саме: створення оптимальних умов для розвитку суб'єктів економічної діяльності; мінімізацію загрози соціальної дестабілізації через згорання соціальних програм; скорочення тіньового сектора економіки країни.

Так, податковий потенціал регіону передбачає активну регульовану роль держави. Необхідно змінити економічну природу та сутність оподаткування для забезпечення принципу невтручання держави в економічну діяльність суб'єктів підприємництва. Слід звільнити від оподаткування частину прибутку підприємств, спрямовану на оплату інформаційно-консалтингових послуг, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів, витрат на соціальне забезпечення (пенсійне, медичне страхування, оздоровлення тощо).

Основними напрямками державної підтримки розвитку податкового потенціалу регіону мають стати:

– запровадження 2 складників податку за визначеними умовами;

– переорієнтація механізму податку на територіальні засади справляння, включення його до складу місцевих податків;

- уточнення методики визначення податкового потенціалу регіону з метою забезпечення оподаткування реального рівня рентних доходів вітчизняних виробників;
- передбачення практики періодичного (раз у 3–5 років) уточнення бази податку (диференціального доходу) з використанням кількох варіантів розрахунків;
- обґрунтування оптимальних ставок податку для посилення його ролі в системі оподаткування суб'єктів виробництва та належного наповнення місцевих бюджетів.

Для ефективної побудови й подальшого функціонування системи державної підтримки розвитку податкового потенціалу регіону необхідно встановити дійовий якомога тісніший зв'язок між державою, юридичними та фізичними особами щодо формування, розподілу й використання їхніх доходів, адже це важлива умова оптимального функціонування економіки і фінансів, бо саме через податки здійснюється найтісніший зв'язок. Окремі елементи утворюють податкову систему лише тоді, коли між ними формуються зв'язки сумісності, взаємоузгодженості та відповідності. Для створення сприятливих умов господарювання, досягнення економічного розвитку країни за наявних обставин і постійної зміни факторів податкової політики потрібне чітке стратегічне бачення подальшого розвитку податкового потенціалу регіонів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проблемні питання розвитку податкового потенціалу регіону не можливо вирішити лише шляхом функціональної реструктуризації чи зміни методів і прийомів податкової роботи, оскільки вони мають суб'єктивне підґрунтя й не забезпечуватимуть належного ефекту без адекватних змін податкового законодавства, спрямованих на зниження рівня податкового навантаження. Отже, податковий потенціал регіону слід розуміти як суму нарахованих протягом певного періоду податків і недоотриманих податків після надання пільг регіональними та місцевими рівнями влади. Співвідношення суми податкових платежів, що фактично поступили до розрахованого показника, характеризує частку податкових надходжень у загальній сумі нарахованих податкових надходжень унаслідок заборгованості та надання пільг.

Реалізації податкового потенціалу в доходах бюджетів різних рівнів заважають негативні процеси, що виникають у податкових відносинах: незаконне зниження оподатковуваної бази або ж ухилення платників податків від сплати податків, які призводять до виникнення явищ прихованої економіки. Тому завданням держави, в особі уповноважених органів влади – звести до мінімуму ці процеси та збільшити рівень відносин і взаєморозуміння між учасниками податкових відносин.

Список використаних джерел:

1. Білінський Д. О. Правове регулювання податкових надходжень як складової публічної фінансової системи / Д. О. Білінський // Фінансове право. – 2014. – № 2. – С. 10–12.
2. Гаврилець В. А. Податкова політика як стратегічний напрям управління діяльністю підприємств / В. А. Гаврилець // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки. – 2014. – Вип. 26. – С. 62–67.
3. Гаруст Ю. В. Основні принципи діяльності органів виконавчої влади з питань реалізації державної податкової політики / Ю. В. Гаруст // Європейські перспективи. – 2014. – № 5. – С. 114–119.